

RELIGIJA KAIP PIRMOJI FILOSOFIJA

Nerijus Čepulis

Kauno technologijos universiteto
Filosofijos ir kultūrologijos katedra
Gedimino g. 43, LT-44240 Kaunas
El. paštas: ohsinner@hotmail.com

Metafizikos terminas yra priskiriamas Aristoteliiui, nors pačiuose jo tekstuose nepasirodo. Istoriskai jis buvo pradėtas vartoti grupuojant Aristotelio veikalus. Graikiškai τὰ μετὰ τὰ φυσικά ir reikštų tai, kas eina po fizikos. Metafizikos autorius teorinę filosofiją suskirsto į tris šakas: matematiką, fiziką ir teologiją. Teoriniai mokslai yra iškilesni už visus kitus mokslus, tuo tarpu paskutiniai iš teorinių yra iškilesnė už pirmąsias dvi. Jei nebūtų jokios esmės, kuri viršytų gamtą, tada fizikai tektų pirmoji vieta tarp mokslų. Jei tačiau egzistuoja kokia nors nekintama esmė, tai mokslas apie ją, be abejo, iškils virš visų kitų ir bus vadinamas pirmąja filosofija (φιλοσοφία πρώτη). Būtent šis mokslas turi žiūrėti į būtybę kaip tokią, graikiškai variant, καθ' αὐτὸ.

Anot Levino, metafizinis mąstymas siekia mąstyti būtybę kaip radikaliai atskirtą, pavienę ir vienintelę (καθ' αὐτὸ), o tam reikalingas ypatingas dėmesys absoliučiam išoriškumui ir nesutotalinamam Kitkam. Metafizinis judesys yra transcendentinis, nes kaip gėrio ir dosnumo geismas neįveikia ir nesiekia įveikti pirmąsias distancijos iki Kitko. Metafizinis santykis su Kitkuo Levinui yra socialinio pobūdžio. Absoliučiai Kitkas visų pirma yra Kitas – kitas žmogus, su kuriuo manęs nesiejia nei pasisavinimo, nei sąvokos, nei apskritai kokio nors bendro lygmenų sąsaja. Tarp mūsų plyti neužlyginamas atstumas, skiriantis Tą Patį ir Kitką. Galimybė ar būdas susisiekti per šį atstumą, nepanaikinant ir neįveikiant jo, yra kalba (le langage). To Paties santykyje su absoliučiai Kitkuo anapus totalybės Levinas aptinka religijos esmę. Čia religija sutampa ar bent jau glaudžiai siejasi su metafizika. Iš to plauktų, kad religija gali užimti pirmosios filosofijos vietą, nepamirštant, kad tiek metafizikos, tiek religijos esmę sudaro pamatinis socialumas.

Pagrindiniai žodžiai: Levinas, pirmoji filosofija, religija, metafizika, Kitas.

Metafizikos terminas yra priskiriamas Aristoteliiui, nors pačiuose jo tekstuose nepasirodo. Istoriskai jis buvo pradėtas vartoti, grupuojant Aristotelio veikalus. Graikiškai τὰ μετὰ τὰ φυσικά ir reikštų tai, kas eina po fizikos. Metafizikos ketvirtąją knygą (Γ1, 1003a, 20–25) autorius pradeda tokiais žodžiais: „Yra toks mokslas, kuris (įsi)žiūri į būtybę kaip į būtybę (τὸ ὄν ᾗ ὄν) ir į tai, kas jai priklauso kaip tokiai (καθ' αὐτὸ). Jis nesutampa nė su vienu atskiru mokslu: mat nė vienas kitų mokslų neima akiratin būtybės kaip būtybės išti-

sai (καθόλου), bet, apsirėžęs tam tikrą jos dalį, kiekvienas jų žiūri, kas tai daliai tinka.“¹ Kitoje vietoje (E1, 1025b–1026a) *Metafizikos* autorius teorinę filosofiją suskirsto į tris šakas: matematiką, fiziką ir teologiją. Teoriniai mokslai yra iškilesni už visus kitus mokslus, tuo tarpu paskutiniai iš teorinių yra iškilesnė už pirmąsias dvi. Jei nebūtų jokios esmės, kuri viršytų

¹ Aristotele. *Metafisica*. Testo greco a fronte. Milano: Vita e Pensiero. 1993. P. 130.

gamta, tada fizikai atitektų pirmoji vieta tarp mokslų. Jei tačiau egzistuoja kokia nors nekintama esmė, tai mokslas apie ją, be abejo, iškils virš visų kitų ir bus vadinas *pirmąja filosofija* (φιλοσοφία πρώτη). Būtent šis mokslas turi žiūrėti į būtybę kaip tokią, graikiškai tariant, καθ' αὐτὸ.² Ilgainiui šią pirmąją filosofiją, arba metafiziką, imta vadinti ontologija, kuri būtybę apmąsto pačiu bendriausiu požiūriu kaip būtį. Heideggeris vėliau onto-teologiškai orientuotą metafiziką pabando įveikti savo pamatine ontologija, sisteminės būties problematiką pagilindamas iki pirmapradžio buvimo mąstymo.

Levinas Heideggerio metafizikos įveikimą laiko per ankstyva, nepagrįsta. Metafizika viršija ontologiją, o pastaroji negali apsieiti be pirmosios. Kas tačiau Levinui yra metafizika? Mūsų fenomenologas, be abejo, išlaiko omenyje graikiškąją *metafizikos* etimologiją ir semantiką, bet kartu ją pagilina. Jis savaip ir, manau, teisėtai perskaito ir jau girdėtą Aristotelio pirmosios filosofijos apibrėžimą. Metafizinis mąstymas siekia mąstyti būtybę kaip radikaliai atskirtą, pavienę ir vienintelę (καθ' αὐτὸ), o tam reikia ypatingo dėmesio absoliučiam išoriškumui ir nesutotalinamam Kitkam. Taip suprasta metafizika iš principo orientuojasi į išorę ir nėra redukuojama į vidinį savimonės žaismą – nuolatinę savęs prezenciją sau pačiai. Metafizinis judesys yra transcendentinis, nes kaip gėrio ir dostonumo geismas neįveikia ir nesiekia įveikti pirmaprados distancijos iki Kitko. Panašiai buvo mąstoma jau Viduramžiais. Tačiau Levinas eina toliau. Metafizinis santykis

su Kitkuo jam yra socialinio pobūdžio. Absoliučiai Kitkas visų pirma yra Kitas – kitas žmogus, su kuriuo manęs nesieja nei pasisavinimo, nei sąvokos, nei apskritai kokio nors bendro lygmens sąsaja. Tarp mūsų plyti neužlyginamas atstumas, skiriantis Tą Patį ir Kitką. Galimybė ar būdas susisiekti per šį atstumą, nepanaikinant ir neįveikiant jo, yra *kalba* (*le langage*). „To Paties ir Kitko santykis, arba metafizika, – sako Levinas, – pirmapradiškai susikuria kaip kalbėjimas (discours), kurio metu Tas Pats, sutelktas savojo „aš“, ypatingos, vienintelės ir autochtoniškos būtybės, savastyje (ipséité), išeina iš savęs.“³ Pirmapradis kalbėjimas yra ne informacija, bet apreiškimas, provokuojantis suklusti, įsakymas, reikalaujantis paklusti. Hermeneutikos ištakose glūdi atsakomybė ir, vadinasi, etika. Kalba – tai teisingumas, kuris, anot Levino, yra susidūrimas su veidu diskurse.

Pamatinė ontologija atsiribodama nuo etinio klausimo nebėra kritiška ir todėl negali užimti pirmosios filosofijos vietos. Totalybės filosofijos tyko neišvengiamas pavojus išsižadėti žmogiškumo. Ontologinis santykis su buvimu neutralizuoja būtybę, ją suvokdamas ir nusavindamas. Vadinasi, tai nebėra santykis su išorine būtybe καθ' αὐτὸ, bet transcendentiško Kitko redukavimas į To Paties imanenciją. Levinas savo ruožtu, žengdamas anapus ar atžengdamas šiapus ontologijos, šiai priešpriešina metafiziką žmogiškumo vardan ir labui. Santykis su absoliučiai atsaja būtybe sureliatyvina subjekto laisvę ir galią, tačiau nenegigia tiesos. Būtent susidūrimas su išore duoda pirmąjį impulsą intencionalumui,

² Aristotele. *Ten pat.* P. 268–273.

³ Levinas, E. *Totalité et Infini. Essai sur l'extériorité.* La Haye: M. Nijhoff. 1961. P. 9.

kuris yra būtinas palydovas tiesos link. Būtybės buvimo reikšmė yra antrinė ir kyla bei eina po jos užkalbinimo. Vėidas visada jau yra priešais. Prieš klausdamas apie jį, neišvengiamai turiu klausti jį ir klausyti jo. Vadinasi, net ir mąstant būtybės, kiek ir kaip ji būva būtybe, buvimą nėra įmanoma išvengti socialumo. Buvimo suvokimas neįgauna pilnos prasmės, jei nėra sakomas būtybei, išnyrančiai iš už temos, kuria ta būtybė save dovanoja. Galiausiai Levinas daro išvadą: „Šis ‘sakymas kitam’ – šis santykis su Kitu kaip su pašnekovu, šis santykis su *būtybe* – yra pirmesnis už bet kokią ontologiją. Tai galutinis santykis buvime. Metafizika yra ontologijos prielaida.“⁴

To Paties santykiyje su absoliučiai Kituo anapus totalybės Levinas aptinka religijos esmę⁵. Ar tuo nenorima pasakyti, kad metafizika ir religija sutampa? O tada ar neišplauktų, kad pirmoji filosofija privalo būti religija? Bet kuriuo atveju religijos ir metafizikos sąsaja mąstymo istorijoje nėra retas dalykas. Kaip žinoma, Aristotelis pirmąją filosofiją laikė teologija, kuri yra iškiliausia tarp teorinių mokslų. Teologija savo ruožtu, ilgainiui tapusi tiesiog mąstymu apie Dievą, tradiciškai yra siejama su religija. Tad jau vien dėl šios aplinkybės, kalbant apie pirmąją filosofiją, neišvengiamai tenka paliesti religijos klausimą. Tad kas tai yra religija? Esmės klausimas reikalauja ištirti šios sąvokos noeminį turinį. Klausimas, kas šiandien turima omeny tariant žodį *religija*, be abejo, būtų per platus tokio pobūdžio straipsniui kaip šis. Kita

vertus, jau pats religijos termino poliseminis padrikumas nepalieka, ko gero, kitos išeities kaip tik paklausti, kas ne dabar yra, bet pradžioje buvo turėta omenyje ištariant šį žodį. Etimologinė atžanga irgi yra kelias į esmę. Sakydami *religija* jau kalbame lotyniškai. Turime du etimologinius bandymus, dėl kurių vis dar nesutaria filologai. Tie, kurie seka Ciceroną, *religio* kildina iš plataus semantinio lauko veiksmoždzio *re-legere*, kuriam netrukus galėsime skirti šiek tiek daugiau dėmesio. Laktancijų ir Tertulioną kartojantieji čia betgi įžvelgia *re-ligare*, dėl priešdėlio *re-* ambivalentiškumo reiškiančio tiek *pakartotinai surišti, pri-rišti*, tiek ir *at-rišti*. Labiau argumentuota atrodytų pirmoji hipotezė, nors, anot Derrida, būtų visiškai įmanoma atrasti abiem etimologijoms bendras implikacijas. Mat, viena vertus, etimologija neturi griežtos įstatymų galios ir yra verta apmąstymo tik tiek, kiek leidžiasi mąstoma bendresniame ir laikiškai artimesniame bei aktualesniame aptariamose sąvokos horizonte, o, antra vertus, bent jau mūsų atveju šios etimologijos nusipelno atodairos kaip tik todėl, kad abi įeina į religijos sąvokos, kokią (nors ir polisemiškai padriką) ją turime šiandien, istoriją⁶. Tad užtrukime bent šiek tiek prie mums pasiekiamo religijos šaltinio ir *religio* šaknies. E. Benveniste’as argumentuotai pasisako už Ciceroną, kuris be kita ko, *De natura deorum* (II, 28,72) rašo: „qui autem omnia quae ad cultum deorum pertinerent *diligenter* retractarent

⁴ Levinas, E. *Ten pat*. P. 18.

⁵ Levinas, E. *Ten pat*. P. 10; 52; taip pat žr. Levinas E. *Entre nous. Essais sur le penser-à-l'autre*. Paris: Grasset. 1991. P. 20.

⁶ Derrida, J. *Foi et savoir* // Derrida J., Vattimo G., sous la direction de. *La religion*. Paris: Seuil. 1996. P. 47–49. (Liet. vert.: Derrida J., Vattimo G. ir kt. *Religija*. Vilnius: Baltos lankos. 2000. P. 48–51.)

et tamquam *relegerent*, sunt dicti *religiosi* ex *relegendo*, [tamquam] *elegantēs* ex *eligendo*, [tamquam] [ex] *diligendo diligentes*, ex *intellegendo intellegentes*; his enim in verbis omnibus inest vis *legendi* eadem quae in *religioso*.“ („Tie, kurie iš naujo atidžiai imdavo [apmąstyti] (*diligenter* retractarent) ir, taip sakant, kruopščiai-pagarbiai-puoselėdavo (*relegerent*) visa tai, kas susiję su dievų kultų, buvo vadinami religingais (*religiosi*) – nuo veiksmazodžio kruopščiai-pagarbiai-puoselėti (ex *relegendo*), kaip elegantiškais (*elegantēs*) vadinami – nuo atskirti (ex *eligendo*), o atidžiais (*diligentes*) – nuo branginti (ex *diligendo*). Visi tad šie žodžiai turi veiksmazodžio *rinkti* (*legere*) prasmę, taip pat ir *religingas*.“) ⁷

O kaipgi yra su šiuo kone paradigminiu Vakarų mąstymui žodžiu *legere* (o kartu ir gr. λέγειν), kurį galbūt šiek tiek skubotai išverčiau *rinkti*? Be abejo, ši reikšmė yra pagrindinė, bet nelygu kaip suprasime tokį *rinkimo*, *ranka rankiojimo* judesį. Jei žvelgsime išimtinai iš subjekto pozicijos, tada turėsime *ėmimo sau*, (*su*)*rinkimo sau*, *sutelkimo sau* ir *įsivavinimo* medialinį veiksmą (λέγεσθα). Taip šio veiksmazodžio vedinį λόγος interpretuoja jau Herakleitas ir visa

vėliau sekusi graikiškoji mąstymo tradicija, taip pat, žinoma, ir Hegelis su Heideggeriu. Mąstyti reiškia *sutelkti* būti Žodžiu buvimo totalybėje. Jei tačiau atskaitos tašku imsime objektą ir kalbėsime apie „objektyviai“ indikatyvų veiksmą, tada *rinkti* reikš *atitraukti*, *atskirti*, *išskirti*, *atrinkti*, *išrinkti*. Yra pagrindo manyti, kad šaknis *leg* pirmapradiškai reiškia *skinti*, *rankioti po vieną*⁸, tad veikia *atskirti*, o ne *sutelkti*. Sutelkimo galimybė arba net negalimybė sektų tik po to. Be abejo, tuo nesiekiu įrodyti vienintelės ir teisingos pirminės λόγος reikšmės, bet veikia užsiminti apie tam tikrą galimybę bei mąstymo paradigmos pasirinkimo alternatyvas.

Beje, o ką mums liudija lotyniškojo *legere* semantinis laukas? Visų pirma, kaip jau minėjau, jis reiškia *skinti*, *rankioti*, *rinkti*, o ir *ištraukti*, *atimti*, *nunešti* ar net (*pa*)*vogti*, tačiau vėlgi *apgaubti*, (*rankioti ausimis*) *klausyti*, (*rankioti akimis*) (*pa*)*stebėti*, (*rankioti raides*, *žodžius*) *skaityti*, *mokytis* ir pagaliau *pereiti*, *eiti išlgtai*. Matome, kad *legere* semantika iš principo perteikia atidžią laikyseną (laikymąsi atstumo) ir dėmesį atskiriems dalykams. Tai, kaip jau matėme, patvirtina ir vediniai, o ypač veiksmazodis *relegere*, kuris iš esmės reiškia tą patį ką ir *legere* tik su dar didesne *atidumo* emfaze, kurią sukuria priešdėlis *re-* (*iš naujo*, *dar kartą* *rinkti*, *apgaubti*, *perrinkti*, *permąstyti*). Šis priešdėlis, ko gero galiausiai ir nulemia daiktavardžio *re-ligio* reikšmę. Jei pasikliaujame Cicero-

⁷ Benveniste, E. *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*. T. 2. Paris: Les Editions de Minuit. 1969. P. 268. Pilnesniam vaizdui susidaryti pateikiame daugiau paminėtų bendrašaknių veiksmazodžių ir jų vedinių reikšmių. Žodyne randame tokius pastarųjų lietuviškus atitikmenis: *eligere* – *išrinkti*, *išrankioti*, *išravėti*, *išplėsti*, *atskirti*, *pasirinkti*, *gebėti* (*apsi*)*spręsti*, o jo vedinys *elegans* – *išrankus*, *grakštus*, *korektiškas*, *manieringas*, *tikslus*, *aiškus*; *diligere* – *parodyti išskirtinį dėmesį*, *branginti*, *vertinti*, *mylėti*, *gerbti*, o jo vedinys *diligens* – *atidus*, *rūpestingas*, *kruopštus*, *sąžiningas*, *uolus*, *tikslus*.

⁸ Tai liudytų faktas, kad didžioji dalis priešdėlinių vedinių reiškia išskirimą, išrinkimą. Pavyzdžiui, kad ir ką tik paminėti *eligere*, *diligere*, *relegere* ir, ko gero, net *intellegere* (*inter+legere*), reiškiantis *atskirti tarp*.

nu, tada žodyje *religio* turime išgirsti *atidu rankiojimą, išskyrimą kaskart iš naujo*, tad visai neatsitiktinai romėnai taip išsakydavo laikyseną ar nuotaiką, kurią lietuviškai galėtume perteikti kaip *drovų, kuklų susilaikymą, skrupulingumą, stropumą, sąžiningumą, lojalumą, garbingumą, dorumą*; šventumo sferoje: *pamaldumą, dievobaimingumą, kultą, apeigas, apeiginį rūpestį bei stropumą* ir paradoksaliai *pasitikėjimą dievybe*, o kartu *pagarbų atstumo nuo jos išlaikymą*. Ypač svarbi yra *švento pažado, įžado ir šventos pareigos* reikšmė, (be kita ko, ir dėl priešdėlio *re-*) mus sinonimiškai kreipianti į veiksmą *respondere*, kuris, anot Benveniste'o, viena vertus, priklauso indoeuropiečių „religiniam“ žodynui, antra vertus, glūdi religijos ir teisės ar teisingumo susikirtimo taške. *Spondere* lotynų juridinėje kalboje reiškia *įsipareigoti, pa(si)žadėti prisiekiant*, ypač sudarant santuokos (būtent *sužadėtuvių*) sutartį⁹. Tad veiksmą *respondere* pirminė reikšmė yra ne tiek *atsakyti-atsiliepti* (kaip to norėtų lietuvių kalba), bet *prisiimti atsakomybę už savo pažadą prieš kitą*. Iš čia plaukia, kad, kalbant (ir mąstant) lotyniškai, ne atsakymas įgalina atsakomybę ir įsipareigojimą, bet pamatinė atsakomybė kaip *pažadas ir įsipareigojimas* yra bet kokio atsakymo, o kartu kalbos ir kalbėjimo sąlyga¹⁰.

Aptikę religijos esmę pirmą kartą atsakomybėje ir drovioje atodairoje, tarkime dar keletą žodžių apie stiprų krūvį jai suteikiantį priešdėlį *re-*. Teisus yra A. Maceina išvelgdamas jo *santykini* pobūdį ir nurodydamas gana tiksliai jį atitinkantį lietuvišką priešdėlį *at-*. Beje, esame įpratę santykį išreikšti priešdėliais *su-* ir *są-* (*su-sieti, su-jungti, su-daryti, su-vokti, su-tikti; są-saja, są-junga, san-dara, są-voka, san-tykis* ir t. t.), kurie atitiktų graikiškąjį *συν-* (pvz., *σύνστημα*) ir lotyniškąjį *con-* (pvz.: *constructio, constitutio*). Priešdėlis *at-* (*re-*) išsako visiškai kitokio pobūdžio *santykį*, kurį Maceina vadina *atoveiksminiu*¹¹. Reikia betgi subtiliai pastebėti, jog atoveiksmis nėra vien tik grįžtamasis veiksmas lyg reakcija siaurąja prasme – veidrodinė reakcija ir nukęsto veiksmo pakartojimas. Atoveiksmis visų pirma reiškia veiksmą, kuris suponuoja ir palaiko pirmą kartą distanciją su išoriniu Kitu arba net steigia šią iš naujo tuo atveju, jei ji yra pažeidžiama. Apie tai būtent byloja veiksmazodžiai, kaip antai: *atnešti, atvykti, atsiųsti*, bet *atšokti, atitraukti, atrinkti, atsisveikinti, at(si)sakyti, at(si)jungti, at(si)rišti*. Paskutinis veiksmazodis dėl šio priešdėlio įgauna ambivalentiškumą lotynų kalboje. Kaip jau buvome užsiminę, *re-ligare* gali reikšti ir *pakartotinai surišti*, ir *at-rišti*. Laktancijaus etimolo-

⁹ Neatsitiktinai *sponsus, sponsa* reiškia *sužadėtinis, sužadėtinė*.

¹⁰ Benveniste, E. *Ten pat*. P. 214–215. Beje, apie tai byloja ne tik lotynų, bet ir germanų prokalbė: *antworten, answer (atsakyti)* ir bendrašakniai *swear, (be)schwören*, got. *swaran (prisiekti, tarti iškilmingus žodžius)*. Nešiimant spręsti, kas iš ko kilęs, galima bent jau paminėti ir lietuviškųjų *žadėti* bei *žodis* artimą giminybę.

¹¹ Maceina A. *Religijos filosofija*. Pirmoji dalis. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1990. P. 20–24. Autorius čia, be kita ko, pateikia visą daugybę *atoveiksminių* veiksmazodžių: „*recalifacere* – atšildyti, *recantare* – atšaukti, *recedere* – atitraukti, *recellere* – atšokti, *reddere* – atiduoti, *reducere* – atvesti, *referre* – atnešti, *relaxare* – atpalaiduoti, *remittere* – atsiųsti, *renovare* – atnaujinti, *replicare* – atsukti, *respicere* – atsižvelgti, *restituere* – atstatyti, *revalescere* – atsigauti ir t. t.“

gija *religio* kildina iš *re-ligare*. Manytume, kad priešdėlis *re-* (*at-*) ir būtų tas bendras vardiklis, arba abiejų aptartų etimologijų susikirtimo taškas, atskleidžiantis religijos esmę, kuri yra *santykis* (konotuojantis visą *legere* semantiką), ir ne bet koks, o *at-sajus* (*absolutus*), *at-sakingas santykis*.

„Religija“ išlieka santykiu su būtybe kaip su būtybe,¹² – sako Levinas. Šis santykis, žinoma, yra apreiškimas ir diskursas, kuris, išlaikydamas nuotolį tarp manęs ir Kito, o kartu neleisdamas susidaryti totalybei, prasideda nuo Aš egoizmo bei ateizmo. Kita vertus, kalbėjimas(is) iš principo teigia Kito *teises* šio egoizmo atžvilgiu ir reikalauja iš Aš nuolatinės *apologijos*, kuri kaip savęs teigimas pasiteisinimu ir kartu kaip nusilenkimas Kito transcendencijai glūdi pačioje diskurso esmėje¹³. Be to, jei pašnekovu gali būti tik atskirta, tai yra *ateistiška*, būtybė, tada galima sakyti, kad būtent ateizmas sąlygoja ir religinį santykį su Dievu $\kappa\alpha\theta\ \alpha\upsilon\tau\omicron$.

Tikėti, reiškia susitikti tą, kuris tuo pačiu metu yra ir svetimas-svetimšalis, ir esamas. Svetimas judaizmo požiūriu yra skurstantys vargdienis, našlė, našlaitis. Levinui religinis santykis su Dievu neišvengiamai yra socialinio pobūdžio. Dieviškumo sfera atsiveria per žmogaus veidą. *Metafizikos ir religijos esmę sudaro socialumas*. Nesama jokio Dievo „pažinimo“, atsajaus nuo žmonių santykių. Metafizinė tiesa apsireiškia iš Kito. „Metafiziko ateizmas, – sako Levinas, – pozityviai reiškia, kad mūsų santykis su Tuo, kas metafiziška, yra etinis elgesys, o ne teologija, ne tematizavimas, nors ir kaip analoginis

Dievo atributų pažinimas. Dievas pakyla į savo aukščiausią ir galutinę prezenciją kaip teisingumo, rodomo žmonėms, koreliatas.“¹⁴ Tad vėlgi metafizika yra ne ontologija, o religija, kuri, būdama atsajus bei atsakingas santykis, nėra nei epistemologiškai objektyvuojantis, nei ontologiškai dalyvaujantis santykis, bet pokalbis, geismas, dosnumas ir gėris. Klausyti Kito bylos nereiškia pažinti objektą, bet būti santykyje su substancija, kuri viršija savo idėją, esančią manyje.

Moderniųjų laikų filosofijos idealas buvo absoliuti mokslo autonomija bei sistema, kuri, pradėdama nuo visuotinai galiojančių akivaizdžių principų, susijungia į objektyviai privalomą epistemologinę, socialinę ir politinę visumą. Alternatyvus mąstymas atmeta tokį idealą bei pavojingą siekį atrasti archimedinių atskaitos tašką, nuo kurio panoramiškai būtų įmanoma aprėpti visas būtybes, teorijas, kultūras ar gyvenenas. (Iš)vengti totalaus buvimo reiškia *kitaip negu būti*, kai neredukuojamas į visumą pavienis stojis į etinę akistatą su neredukuojamu Kitu. Vadinasi, buvimas ir žmogiškumas visiškai skiriasi. Žmogiškumo ir autentiško gyvenimo iš viso nesama, nes jis yra absencija totalioje sąmonėje ir buvime. Žmogiškumas – tai subjektyvumas, pralaužiantis istoriškai objektyvų buvimą, tai pirmapradiškai budri ar kaskart bundanti ir blaivējanti psichika, tai būtybė, išsivaduojanti iš savo buvimo sąlygos, tai, ką Levinas nusako vienu žodžiu – *nesuinteresuotumas* (*dés-inter-essement*). Ontologinė būklė suyra, yra suardoma žmogiškosios būklės ar veikiau

¹² Levinas, E. *Entre nous*. P. 20.

¹³ Levinas, E. *Totalité et Infini*. P. 10.

¹⁴ Levinas, E. *Ten pat*. P. 50.

nebūklės. Būti žmogumi – tai gyventi taip, lyg nebūtum būtybė tarp būtybių. To mus išmokė žydiškoji tradicija, kylanti iš Biblijos, kuri, pasak Levino, „yra knyga, vedanti mus ne į Dievo slėpinį, bet į žmogaus

pareigas tarp žmonių. Monoteizmas – tai humanizmas.“¹⁵

¹⁵ Levinas, E. *Difficile Liberté. Essais sur le judaïsme*. Paris: Albin Michel. 1976. P. 352.

RELIGIOUS AS A FIRST PHILOSOPHY ACCORDING TO LEVINAS

Nerijus Čepulis

Summary

The term metaphysics is ascribed to Aristotle, although it does not appear in his own texts. Historically it was introduced while sorting Aristotle's works. In Greek τὰ μετὰ τὰ φυσικά means *that which follows after physics*. The author of the *Metaphysics* groups theoretical philosophy into three branches: mathematics, physics and theology. Theoretical sciences are more elevated than the other sciences, while the last one of the three is more elevated than the other two. If there were no substance that would supersede the nature, then physics would be the first among the sciences. If, however, there is some unchanging substance, then the science of it undoubtedly will rise above all the other and will be called the *first philosophy* (φιλοσοφία πρώτη). Precisely this science has to look at the being as such, καθ' αὐτὸ in Greek.

According to Levinas, the metaphysical thinking seeks to think the being as radically separated, solitary and single (καθ' αὐτὸ), and this requires a special attention to the absolute exteriority and the other that refuses to be to-

talized. The metaphysical movement is transcendental, because as a desire for the goodness and generosity does not overcome and does not seek to overcome the primordial distance from the other. The metaphysical relation to the other for Levinas is a social one. The absolutely other first of all is the Other – the other person that is not bound with me neither by appropriation, nor by term, nor by any general level. Between us there is a distance separating the same and the other that is not to be covered. The possibility or the way to relate in this distance without abolishing or overcoming it is *language*. In the relation of the same to the absolutely other beyond the totality Levinas finds the essence of *religion*. Here religion coincides or at least closely relates to metaphysics. From this follows that religion can take the place of the first philosophy, without forgetting that the essence of both metaphysics and religion is the fundamental sociability.

Keywords: Levinas, first philosophy, religion, metaphysics, the other.